

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/24/2006

ZAUFANIE W SFERZE PRYWATNEJ I PUBLICZNEJ A SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LUTY 2006

PRZEDRUK I ROZPOWSZECHNIANIE MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

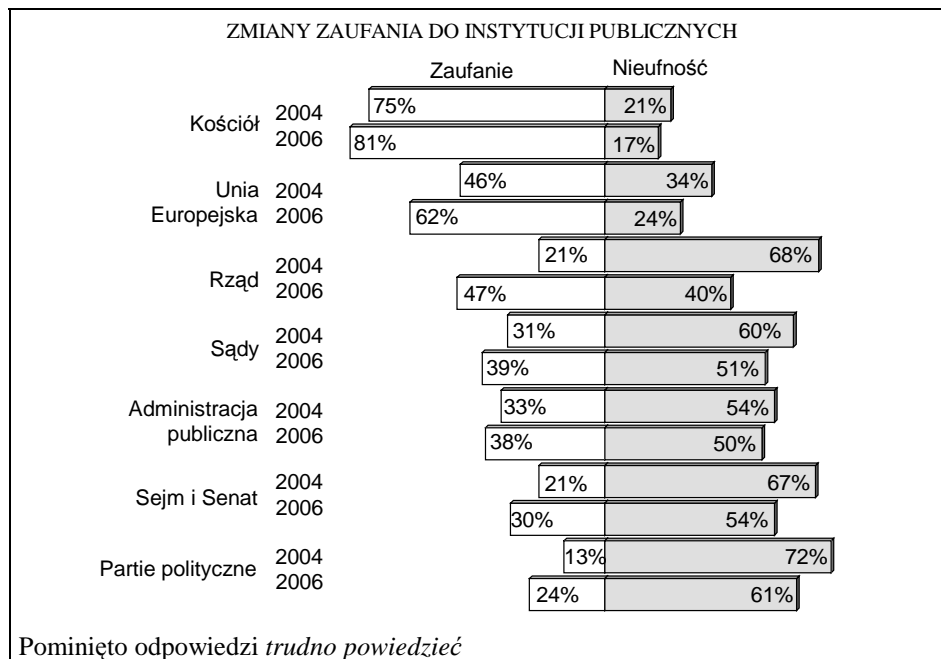
Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
28 września 2005 roku

ZAUFIANIE W SFERZE PRYWATNEJ I PUBLICZNEJ

A SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

- Badania z lat 2002 - 2006 ukazują, że stosunki między ludźmi, których łączy pokrewieństwo, znajomość, wspólna praca czy sąsiedztwo opierają się na zaufaniu. Z tegorocznego sondażu wynika, że badani przede wszystkim ufają najbliższej rodzinie (99%), znajomym (89%) i dalszym krewnym (88%) oraz - w nieco mniejszym stopniu - współpracownikom (80%) i sąsiadom (75%).
- Niemal powszechnym zaufaniem społecznym cieszą się w Polsce instytucje charytatywne, takie jak: Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (87%), PCK i Caritas (po 83%) oraz Kościół rzymskokatolicki (81%). Nieufność przeważa w stosunku do związków zawodowych, dużych przedsiębiorstw, Kościołów innych wyznań, sądów, administracji publicznej, a przede wszystkim do parlamentu oraz partii politycznych.
- Stosunek Polaków do większości omawianych instytucji jest stabilny. Od stycznia 2004 roku znacznie podniósł się jednak poziom zaufania do Unii Europejskiej, a także do instytucji władzy wykonawczej, ustawodawczej i sądowniczej oraz do partii politycznych, a w mniejszym stopniu - do Kościoła i administracji publicznej.

- W latach 2002 - 2006 umocniło się zaufanie Polaków do lokalnych władz samorządowych (wzrost wskazań z 43% w roku 2002 do 53% w 2004 i 56% w 2006).
- Większość badanych (64%) przyznaje, że zaufała jakiemuś człowiekowi, a on zawiódł to zaufanie (w tym co dziesiątą osobę spotkało to wielokrotnie). Co trzeci ankietowany (32%) nigdy nie przeżył tego rodzaju zawodu.
- Prawie co trzeci respondent (29%) przyznaje, że sam kiedyś zawiódł czyjeś zaufanie, natomiast ponad połowa (58%) twierdzi, że nigdy się to nie zdarzyło.

Wyniki naszych badań mogą świadczyć o umacnianiu się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce¹. W ostatnich czterech latach utrzymuje się podzielane przez większość Polaków przekonanie, że obecnie w kraju potrzebna jest solidarność międzyludzka (a nie walka o swoje sprawy kosztem innych). Przede wszystkim jednak systematycznie rośnie liczba obywateli wierzących w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących - obecnie stanowią oni większość. Utrzymuje się ponadto znaczna gotowość Polaków do podejmowania współpracy w społecznym działaniu na rzecz swojej społeczności lub potrzebujących - około połowy badanych zna ludzi spoza swojej rodziny, którym gotowa byłaby pomagać w tego typu aktywności. Ponad połowa Polaków utrzymuje też, że ma doświadczenia w takiej dobrowolnej i nieodpłatnej pracy.

Skromniej wygląda rzeczywiste zaangażowanie obywateli w rozwiązywanie problemów swojego środowiska i pomoc osobom potrzebującym. W minionym roku dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej podjął co czwarty badany, a więc tyle samo osób, co przed dwoma laty i nieco więcej niż w roku 2002. Ponadto od ośmiu lat niemal nie zmienia się odsetek Polaków poświęcających swój czas na pracę w organizacjach obywatelskich - obecnie działa w nich niemal co czwarty respondent. Jeśli jednak uwzględnimy oba rodzaje aktywności społecznej (na rzecz swojego środowiska oraz w organizacjach obywatelskich), to okazuje się, że obecnie prawie dwie piąte dorosłych mieszkańców naszego kraju ma swój udział w społeczeństwie obywatelskim (przed czterema laty miała jedna trzecia). Większość Polaków ciągle jednak pozostaje poza jego sferą.

Jednym z celów styczniowego sondażu² było poszukiwanie czynników sprzyjających rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego oraz takich, które go blokują. Część z nich

¹ Zob. komunikat CBOS „Stan społeczeństwa obywatelskiego w latach 1998-2006”, styczeń 2006 (oprac. B. Wciórka).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (188), 6-9 stycznia 2006 roku, reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1007).

omówiliśmy w pierwszym opracowaniu. Obecnie zamierzamy opisać stan zaufania społecznego w Polsce w latach 2002 - 2006 oraz sprawdzić, czy i w jakim stopniu zaufanie i nieufność w sferze prywatnej i publicznej wiążą się z udziałem w społeczeństwie obywatelskim.

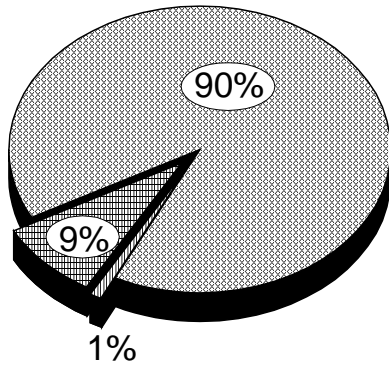
ZAUFIANIE W SFERZE PRYWATNEJ

Zdecydowana większość Polaków z ufnością odnosi się do rodziny, znajomych oraz współpracowników i sąsiadów. Powszechnie i najbardziej zdecydowanie okazywane jest zaufanie członkom najbliższej rodziny. Ufność w stosunku do dalszej rodziny jest również niemal powszechna, ale wyraźnie mniej zdecydowana. Natomiast zaufanie do znajomych, współpracowników oraz sąsiadów wyrażane jest z wahaniem - przeważają odpowiedzi: *raczej mam zaufanie*. Należy też podkreślić, że dwie ostatnie grupy traktowane są ze znaczną dozą nieufności. Swoim współpracownikom nie ufa ponad jedna siódma badanych mających jakiegoś zatrudnienie (15%, w tym 13% udziela odpowiedzi *raczej nie ufam*, a 2% - *zdecydowanie nie ufam*), natomiast do sąsiadów nie ma zaufania co piąty Polak (20%, w tym 17% stwierdza to z wahaniem, a 3% - kategorycznie).

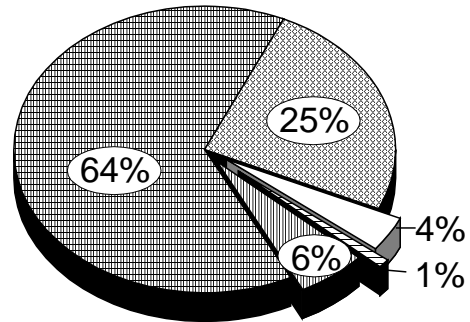
Poziom zaufania w sferze prywatnej jest stabilny, w ciągu ostatnich czterech lat niemal się nie zmienia. Można więc uznać, że w naszym społeczeństwie stosunki między ludźmi, których łączy pokrewieństwo, znajomość, wspólna praca oraz sąsiedztwo trwale opierają się na zaufaniu. Jest ono na ogół tym powszechniejsze, im bliższe relacje wiążą badanych z omawianymi grupami - najczęściej obdarzana jest nim najbliższa rodzina, a następnie znajomi lub dalsi krewni, współpracownicy oraz sąsiedzi. Prawidłowość tę odnotowujemy niemal we wszystkich grupach społeczno-demograficznych (zob. tabele aneksowe).

RYS. 1. CZY, OGÓLNIIE RZECZ BIORĄC, MA PAN(I) ZAUFANIE CZY TEŻ NIE MA PAN(I) ZAUFANIA DO:

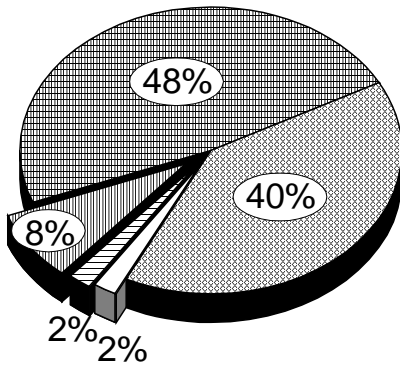
NAJBLIŻSZEJ RODZINY -
RODZICÓW, DZIECI, MAŁŻONKA(I)

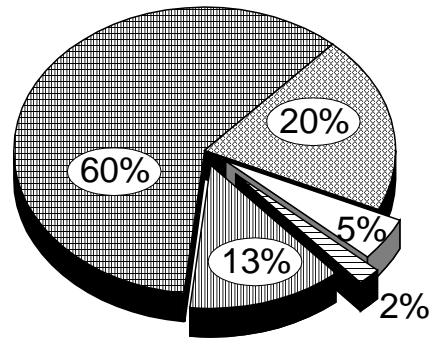
SWOICH ZNAJOMYCH

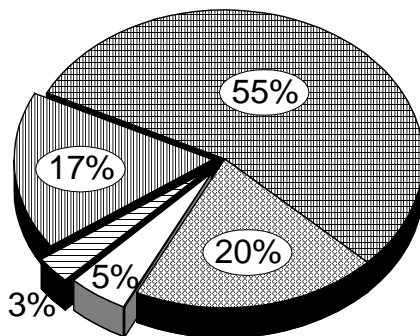
DAJSZEJ RODZINY

OSÓB, Z KTÓRYMI PAN(I) NA CO DZIEŃ PRACUJE

SĄSIADÓW

- Zdecydowanie mam zaufanie
- Raczej mam zaufanie
- Raczej nie mam zaufania
- Zdecydowanie nie mam zaufania
- Trudno powiedzieć

Tabela 1

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do:	Wskazania respondentów według terminów badań					
	I 2002		I 2004		I 2006	
	w procentach					
▪ najbliższej rodziny - rodziców, dzieci, małżonka(i)						
Zdecydowanie mam zaufanie	84	97	86	98	90	99
Raczej mam zaufanie	13		12		9	
Raczej nie mam zaufania	2	2	1	1	1	1
Zdecydowanie nie mam zaufania	0		0		0	
Trudno powiedzieć	1	1	1	1	0	0
▪ swoich znajomych						
Zdecydowanie mam zaufanie	-	-	-	-	25	89
Raczej mam zaufanie	-	-	-	-	64	
Raczej nie mam zaufania	-	-	-	-	6	
Zdecydowanie nie mam zaufania	-	-	-	-	1	7
Trudno powiedzieć	-	-	-	-	4	4
▪ dalszej rodziny						
Zdecydowanie mam zaufanie	42	86	47	87	40	88
Raczej mam zaufanie	44		40		48	
Raczej nie mam zaufania	10	11	8	10	8	10
Zdecydowanie nie mam zaufania	1		2		2	
Trudno powiedzieć	3	3	3	3	2	2
▪ osób, z którymi Pan(i) na co dzień pracuje*						
Zdecydowanie mam zaufanie	24	82	26	79	20	80
Raczej mam zaufanie	58		53		60	
Raczej nie mam zaufania	8	11	10	13	13	15
Zdecydowanie nie mam zaufania	3		3		2	
Trudno powiedzieć	7	7	8	8	5	5
▪ sąsiadów						
Zdecydowanie mam zaufanie	20	72	26	74	20	75
Raczej mam zaufanie	52		48		55	
Raczej nie mam zaufania	18	21	15	19	17	20
Zdecydowanie nie mam zaufania	3		4		3	
Trudno powiedzieć	7	7	7	7	5	5
* Są to opinie pracujących w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu, a także dorywczo. W naszej próbie grupa ta liczy 531 osób						

We wszystkich porównywanych grupach społeczno-demograficznych dominuje zaufanie do osób, z którymi łączą badanych jakieś więzi środowiskowe (zob. tabele aneksowe). Wyraźnie zróżnicowany społecznie jest jedynie stosunek do sąsiadów - zależy zarówno od wieku, sytuacji finansowej, jak i religijności ankietowanych³. Nieufność do sąsiadów respondenci deklarują tym częściej, im są młodszy, uzyskują niższe dochody na osobę w rodzinie oraz mniej angażują się w praktyki religijne. Stosunkowo najczęściej są to badani niepraktykujący (35%), najmłodszy - w wieku od 18 do 24 lat (32%) oraz bezrobotni (30%) i najgorzej sytuowani (29%). Natomiast najbardziej ufnie nastawieni są do sąsiadów rolnicy

³ Religijność sprzyja także ufnemu nastawieniu do dalszej rodziny.

(87% deklaruje zaufanie i tylko 8% - nieufność), ludzie silnie związani z Kościołem (praktykujący kilka razy w tygodniu), dobrze sytuowani (o dochodach powyżej 900 zł na osobę) oraz emeryci.

ZAUFANIE DO INSTYTUCJI ŻYCIA PUBLICZNEGO

Zdecydowana większość Polaków darzy zaufaniem ludzi, z którymi łączy ich pokrewieństwo, znajomość, wspólna praca czy sąsiedztwo. Niemal powszechnym zaufaniem społecznym cieszą się w Polsce również instytucje charytatywne, takie jak: Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, PCK i Caritas (83% - 87% wskazań) oraz Kościół rzymskokatolicki (81%), który ponadto znacznie częściej niż inne instytucje darzony jest pełnym zaufaniem (39% badanych deklaruje, że zdecydowanie mu ufa).

Wyrażna większość Polaków ma także zaufanie do wojska (76%) i harcerstwa (75%). Wśród instytucji największego zaufania społecznego znalazł się także - po raz pierwszy uwzględniony w naszym badaniu - Rzecznik Praw Obywatelskich (69%).

Znacznym zaufaniem darzone są także organizacje międzynarodowe, takie jak ONZ (65%) i NATO (63%) oraz Unia Europejska (62%), choć do UE co czwarty badany (24%) odnosi się z nieufnością. Zaufaniem większości Polaków (62%) cieszy się także Instytut Pamięci Narodowej - nie ufa mu mniej niż co piąty badany (18%)⁴.

Ponad połowa ankietowanych deklaruje ponadto zaufanie do policji (59%) oraz władz lokalnych (56%), a także do telewizji (55%), jednak w stosunku do każdej z tych instytucji co najmniej jedna trzecia wyraża nieufność. Z jeszcze mniejszym zaufaniem spotyka się prasa (48%) oraz rząd (47%). Należy jednak podkreślić, że w stosunku do każdej z piętnastu wymienionych dotychczas instytucji odnotowujemy większą lub mniejszą przewagę zaufania nad nieufnością.

⁴ Należy podkreślić, że około 20% badanych nie potrafi ocenić poziomu swojego zaufania do RPO, organizacji międzynarodowych i IPN.

Tabela 2

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie, czy też nie ma Pan(i) zaufania do:	Wskazania respondentów według terminów badań								
	I 2002			I 2004			I 2006		
	Mam zaufanie*	Nie mam zaufania*	Trudno powiedzieć	Mam zaufanie*	Nie mam zaufania*	Trudno powiedzieć	Mam zaufanie*	Nie mam zaufania*	Trudno powiedzieć
	w procentach								
- Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy	89 (48)	8 (2)	3	86 (49)	9 (4)	5	87 (40)	9 (3)	4
- Caritasu	85 (35)	9 (3)	6	84 (40)	10 (4)	7	83 (29)	10 (3)	7
- PCK	85 (26)	6 (1)	9	82 (33)	8 (2)	10	83 (20)	9 (2)	8
- Kościoła rzymskokatolickiego	76 (34)	21 (6)	3	75 (36)	21 (7)	4	81 (39)	17 (4)	2
- wojska	76 (27)	16 (5)	8	76 (30)	16 (4)	8	76 (21)	17 (3)	7
- harcerstwa	74 (21)	8 (3)	18	75 (28)	7 (2)	18	75 (17)	9 (2)	16
- Rzecznika Praw Obywatelskich	-	-	-	-	-	-	69 (16)	13 (3)	18
- ONZ	63 (13)	15 (4)	21	62 (17)	16 (4)	22	65 (11)	17 (3)	18
- NATO	63 (13)	18 (5)	19	59 (14)	21 (5)	20	63 (11)	19 (3)	18
- IPN	-	-	-	-	-	-	62 (15)	18 (4)	20
- Unii Europejskiej	49 (8)	30 (10)	21	46 (8)	34 (13)	19	62 (8)	24 (4)	14
- policji	62 (10)	30 (7)	8	56 (10)	36 (11)	8	59 (8)	34 (10)	7
- władz lokalnych Pana(i) miasta/gminy	43 (5)	41 (11)	17	53 (9)	34 (9)	13	56 (7)	33 (8)	11
- telewizji	57 (7)	34 (7)	9	54 (8)	37 (11)	9	55 (7)	36 (6)	9
- gazet	47 (5)	43 (9)	10	47 (7)	43 (10)	11	48 (5)	42 (7)	10
- rządu	42 (6)	45 (12)	13	21 (3)	68 (28)	11	47 (5)	40 (10)	13
- sądów	40 (6)	49 (14)	11	31 (6)	60 (24)	8	39 (6)	51 (15)	10
- urzędników, administracji publicznej	31 (2)	52 (11)	17	33 (3)	54 (18)	14	38 (2)	50 (13)	12
- związków zawodowych	22 (3)	41 (13)	37	31 (6)	40 (13)	30	32 (4)	37 (8)	31
- dużych przedsiębiorstw	27 (3)	43 (11)	30	35 (4)	37 (10)	28	32 (3)	43 (9)	25
- Kościołów innych wyznań	30 (5)	41 (22)	29	29 (7)	45 (15)	26	31 (5)	45 (12)	24
- Sejmu i Senatu	28 (3)	54 (12)	18	21 (2)	67 (25)	12	30 (2)	54 (15)	16
- partii politycznych	15 (2)	65 (20)	19	13 (1)	72 (27)	15	24 (1)	61 (18)	15

* Połączone odsetki odpowiedzi *zdecydowanie* i *raczej*. W nawiasach podano odsetki odpowiedzi skrajnych. Wytłuszczono odsetki wskazujące na przewagę deklaracji wyrażających zaufanie lub nieufność

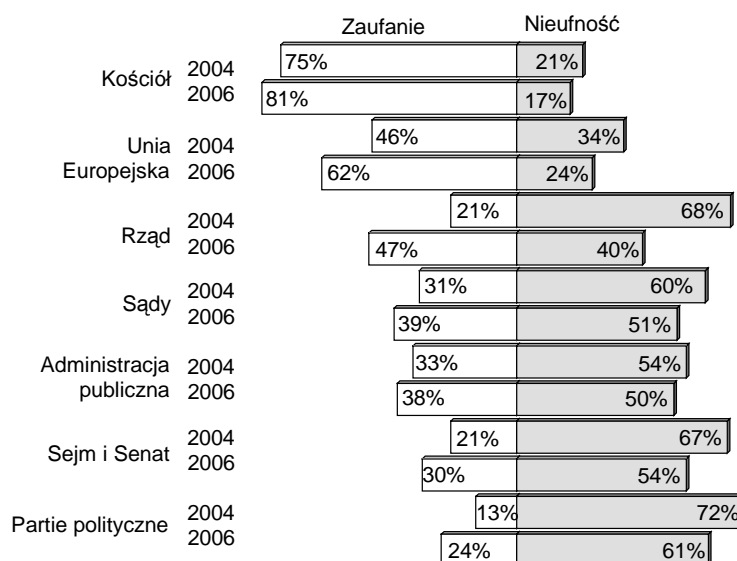
Nieufne nastawienie przeważa wobec siedmiu instytucji uwzględnionych w badaniu. Niekiedy wyraźnie wiąże się ono z brakiem wykrystalizowanych opinii na ich temat - dotyczy to przede wszystkim związków zawodowych, a także dużych przedsiębiorstw oraz Kościołów innych wyznań. Pozostałym instytucjom, takim jak: sądy i administracja publiczna, a przede wszystkim - Sejm i Senat oraz partie polityczne, Polacy jeszcze bardziej jednoznacznie odmawiają swojego zaufania.

Porównanie wyników sondaży z lat 2002 - 2006 ukazuje, że w postawie Polaków wobec uwzględnionych w badaniu instytucji życia publicznego niezmiennie silniejsze jest zaufanie (obecnie przeważa wobec piętnastu instytucji) niż nieufność (przeważa wobec siedmiu instytucji). Charakterystyczne jest także to, że stosunek Polaków do większości omawianych instytucji pozostaje stabilny. Ostatnio odnotowaliśmy jednak także pozytywne zmiany.

W ostatnich dwóch latach znacznie podniósł się poziom zaufania do Unii Europejskiej (16-punktowy wzrost odsetka deklarujących zaufanie, 10-punktowy spadek wyrażających nieufność), a także do instytucji władzy wykonawczej, ustawodawczej i sądowniczej. Nastąpiła znaczna poprawa stosunku do rządu (wzrost zaufania o 26 punktów i spadek nieufności o 28 punktów), który obecnie sytuuje się wśród instytucji nieco częściej darzonych zaufaniem niż nieufnością. W mniejszym stopniu wzrosło zaufanie do Sejmu i Senatu (o 9 punktów zwiększył się odsetek deklarujących zaufanie, o 13 punktów zmalał wyrażających nieufność) oraz sądów (odpowiednio 8 i 9 punktów). Poprawił się też stosunek do partii politycznych (wzrost zaufania i spadek nieufności po 11 punktów) oraz - w mniejszym wymiarze - do administracji publicznej oraz Kościoła. Należy też podkreślić, że w latach 2002 - 2006 umocniło się zaufanie Polaków do lokalnych władz samorządowych (wzrost zaufania o 13 punktów i spadek nieufności o 8 punktów).

Widać więc, że obecnie sytuacja jest lepsza niż przed dwoma laty, kiedy odnotowaliśmy wyraźne pogłębienie kryzysu legitymizacji instytucji władzy wykonawczej, sądowniczej i ustawodawczej. Trzeba jednak pamiętać, że - mimo pozytywnych zmian - parlament nadal zajmuje jedno z najniższych miejsc w rankingu zaufania społecznego; niewiele lepszą pozycję mają też sądy.

RYS. 2. ZMIANY ZAUFANIA DO INSTYTUCJI PUBLICZNYCH W LATACH 2004 - 2006

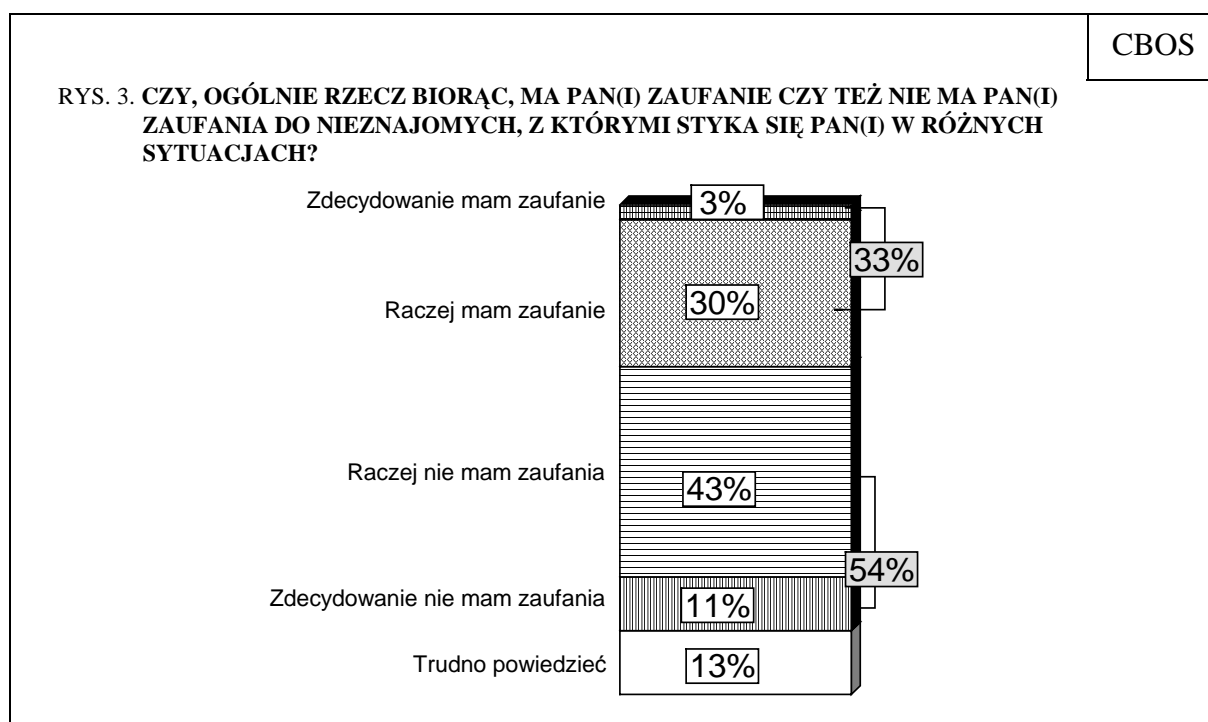
Pominięto odpowiedzi *trudno powiedzieć*

Wykształcenie, warunki materialne i religijność najsilniej wpływają na zróżnicowanie społecznego zaufania do wielu z wymienionych instytucji. Im badani są lepiej wykształceni oraz im lepsze mają warunki materialne, tym częściej na ogół ufają PCK, harcerstwu, Rzecznikowi Praw Obywatelskich, organizacjom międzynarodowym - ONZ, NATO i UE, a także policji, administracji publicznej, sądom, związkom zawodowym, dużym przedsiębiorstwom oraz Kościołom innych wyznań.

Natomiast wraz z religijnością badanych, mierzoną częstością uczestnictwa w praktykach religijnych, wyraźnie rośnie poziom zaufania do Kościoła rzymskokatolickiego, Caritasu, a także do Rzecznika Praw Obywatelskich, Instytutu Pamięi Narodowej oraz wojska, policji, lokalnych władz samorządowych, rządu, administracji publicznej, sądów, Sejmu i Senatu oraz partii politycznych i Kościołów innych wyznań. Należy przy tym podkreślić, że całkowity brak więzi z Kościołem (nieuczestniczenie w praktykach religijnych) szczególnie sprzyja nieufnemu stosunkowi do wymienionych instytucji.

ZAUFANIE DO NIEZNAJOMYCH ORAZ DO WIĘKSZOŚCI LUDZI

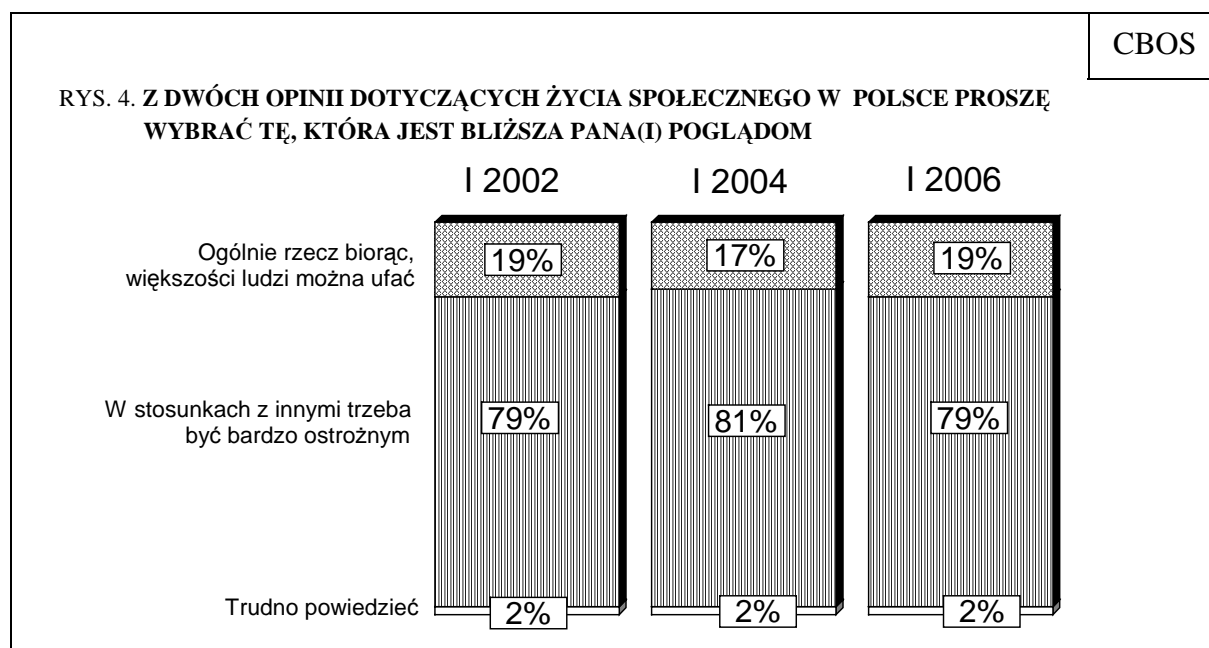
Na tle wyników obrazujących poziom zaufania w sferze prywatnej i publicznej wyraźnie widać, jak silnie nacechowany nieufnością jest stosunek Polaków do nieznanym, z którymi stykają się w różnych sytuacjach życiowych. Deklaruje ją ponad połowa badanych (54%, w tym 43% wyraża ją z wahaniem, a 11% - z całkowitą pewnością). Za ledwie co trzeci respondent (33%) przyznaje, że ma zaufanie do nieznanym, z tym jednak, że na ogół jest ono ograniczone (30% udziela odpowiedzi: *raczej mam*) i tylko trzech na stu badanych (3%) deklaruje pełne zaufanie.

Nieufność do nieznanym przeważa w większości grup społeczno-demograficznych (zob. tabele aneksowe). Wyjątek stanowią badani z wyższym wykształceniem oraz najlepiej sytuowani (o dochodach powyżej 1200 zł na osobę), wśród których odnotowujemy więcej osób deklarujących zaufanie niż nieufność. Są też grupy, w których odsetki wyrażających zaufanie i nieufność się równoważą. Należą do nich zarówno przedstawiciele kadry kierowniczej, inteligencji i ludzie dobrze sytuowani (o dochodach od 900 do 1200 zł na osobę), jak też rolnicy oraz badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne.

Generalnie można powiedzieć, że zaufaniu do nieznanymi sprzyja dobra sytuacja finansowa, wyższe wykształcenie, wysoka pozycja zawodowa (wyjątek stanowią rolnicy) oraz religijność. Natomiast nieufność związana jest z gorszym położeniem społecznym - bezrobociem, ubóstwem (dochody poniżej 300 zł na osobę), gorszym wykształceniem (szczególnie zasadniczym zawodowym), młodym wiekiem oraz brakiem zaangażowania w praktyki religijne.

Jeszcze większe pokłady nieufności odkrywamy pytając badanych o opinię na temat życia społecznego w Polsce - czy, ich zdaniem, większości ludzi można ufać czy też w stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym. Okazuje się, że w odpowiedzi na tak sformułowane pytanie zdecydowana większość badanych (79%) opowiada się za ostrożnością i zaledwie jedna piąta (19%) przyznaje, że do większości ludzi można mieć zaufanie. Opinie ankietowanych na ten temat są stabilne, niemal nie zmieniły się w ciągu ostatnich czterech lat.

Przekonanie o konieczności zachowania daleko posuniętej ostrożności wobec większości ludzi dominuje we wszystkich grupach społecznych i jest tym częstsze, im niższa pozycja zawodowa badanych, niższe dochody na osobę w rodzinie oraz gorsze warunki materialne i mniejsza miejscowość, w której mieszkają (zob. tabele aneksowe). Za ostrożnością najczęściej opowiadają się rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani (odpowiednio tylko 5% i 6% z nich przyznaje, że większości ludzi można ufać), a także robotnicy wykwalifikowani, ludzie z wykształceniem zasadniczym zawodowym, bezrobotni i gospodynie domowe, badani o niskich dochodach (nieprzekraczających 500 zł na osobę),

żyjący w złych warunkach materialnych, mieszkający na wsi i w małych miastach (do 20 tys. ludności), mający od 35 do 54 lat.

Ufne nastawienie do większości ludzi najczęściej deklarują osoby dobrze sytuowane, z wyższym wykształceniem, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, a także środowisk wielkomiejskich oraz uczącej się młodzieży.

Warto przypomnieć⁵, że wysokie wykształcenie i pozycja zawodowa, dobra sytuacja finansowa, a także religijność są - obok kontaktów i znajomości, oparcia rodzinnego, zdrowia i bogactwa duchowego - podstawowymi zasobami kapitałowymi ludzi. Posiadanie takich zasobów stanowi swoiste ubezpieczenie przeciwko życiowym zagrożeniom, związanym także ze źle ulokowanym, zawiedzionym zaufaniem, i pozwala odważnie i otwarcie odnosić się do innych. Brak zasobów tego rodzaju oznacza natomiast, że ryzyko związane z obdarzaniem innych kredytem zaufania znacznie się zwiększa, co sprzyja przyjmowaniu nieufnych postaw.

Ponieważ zdecydowanie największe pokłady nieufności ujawniają się wobec tzw. *większości ludzi*, spróbujemy przyrzeć się bliżej badanym ujawniającym przeciwstawne nastawienia do innych (zaufanie i nieufność). Z porównania wynika, że obie grupy badanych - postulujący daleko posuniętą ostrożność w relacjach międzyludzkich oraz deklarujący zaufanie do większości ludzi - równie często darzą zaufaniem nie tylko najbliższą rodzinę i znajomych, ale także instytucje prowadzące działalność charytatywną oraz Kościoł, harcerstwo, ONZ i Instytut Pamięci Narodowej (w sumie dziewięć obiektów). Różni je natomiast stosunek do pozostałych dwudziestu obiektów uwzględnionych w badaniu. Postulujący ostrożność w stosunkach z innymi ludźmi są wobec nich mniej ufni niż deklarujący zaufanie.

Okazuje się ponadto, że w każdej z porównywanych grup inna jest liczba instytucji, w stosunku do których odnotowujemy przewagę nieufności nad zaufaniem. Wśród badanych deklarujących zaufanie do większości ludzi nieufność przeważa jedynie w stosunku do dwóch instytucji - Sejmu i Senatu (przewaga 15 punktów) oraz partii politycznych (20 punktów). Natomiast wśród postulujących daleko idącą ostrożność w relacjach międzyludzkich nieufne nastawienie przeważa wobec ośmiu obiektów - związków zawodowych (o 9 punktów), dużych przedsiębiorstw, administracji publicznej (po 15 punktów), sądów (o 16 punktów), Kościołów innych wyznań (o 20 punktów), Sejmu i Senatu (o 26 punktów), partii

⁵ Zob. P. Sztompka, *Kultura zaufania*, w: „Socjologia. Analiza społeczeństwa”, Wydawnictwo Znak, Warszawa 2003.

politycznych (o 40 punktów) oraz wobec nieznanym, z którymi badani stykają się w różnych sytuacjach (o 34 punkty).

Tabela 3

Obiekty zaufania	Odsetki badanych wyrażających zaufanie lub nieufność* do konkretnych grup i instytucji wśród deklarujących, że:			
	ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać N=194		w stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym N=792	
	zaufanie	nieufność	zaufanie	nieufność
Najbliższa rodzina	99	0	99	1
Znajomi	94	4	89	8
Dalsza rodzina	95	4	87	11
Współpracownicy	93	6	77	17
Sąsiedzi	85	11	73	22
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	87	10	88	9
Caritas	85	9	84	10
PCK	88	6	83	9
Kościół rzymskokatolicki	80	17	81	17
Wojsko	82	14	75	18
Harcerstwo	78	9	75	8
Rzecznik Praw Obywatelskich	80	8	68	13
ONZ	68	14	65	17
NATO	68	14	63	20
IPN	67	18	62	18
Unia Europejska	71	19	61	24
Policja	69	26	58	35
Lokalne władze samorządowe	64	27	55	35
Telewizja	59	30	55	37
Gazety	58	33	46	46
Rząd	56	32	45	42
Sądy	47	43	37	53
Urzednicy, administracja publiczna	49	41	37	52
Związki zawodowe	39	29	31	40
Duże przedsiębiorstwa	40	31	31	46
Kościóły innych wyznań	43	30	29	49
Sejm i Senat	34	49	29	55
Partie polityczne	32	52	23	63
Nieznanymi, z którymi badany styka się w różnych sytuacjach	58	29	27	61
* Pominięto odpowiedzi <i>trudno powiedzieć</i> . Wytłuszczono odsetki wskazujące na przewagę deklaracji wyrażających zaufanie lub nieufność				

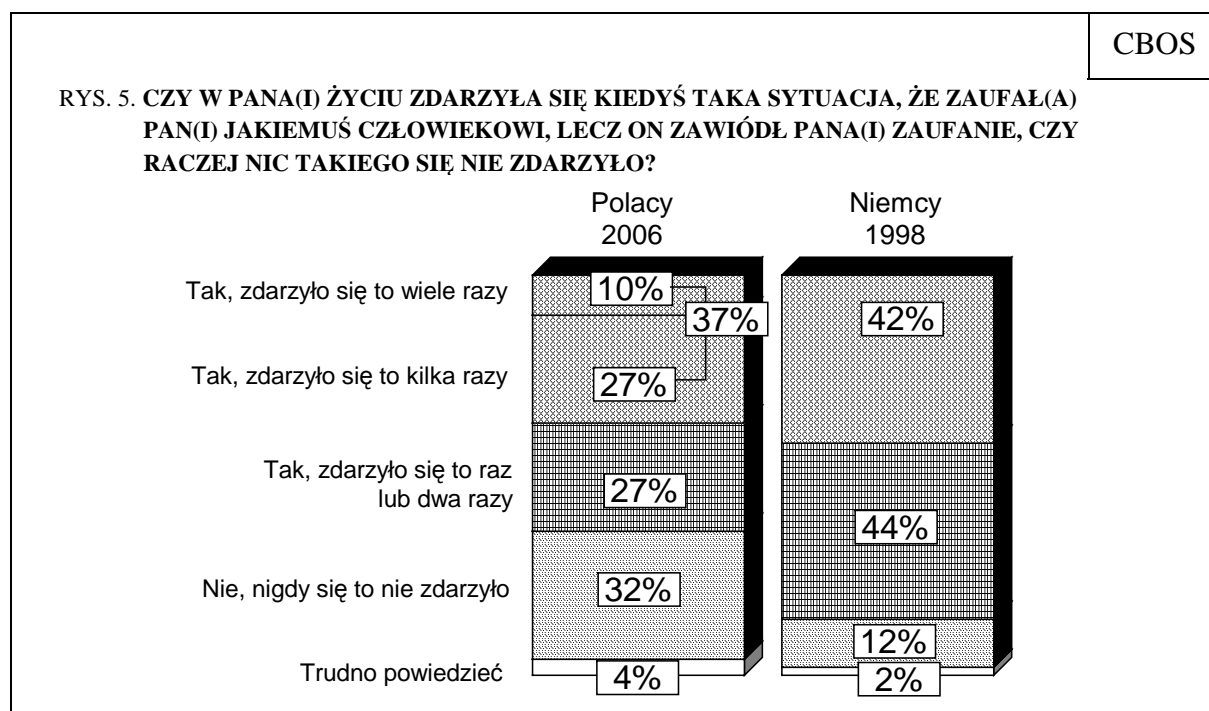
Z zestawienia powyższych danych wynika, że zaufanie do większości ludzi sprzyja zaufaniu w sferze nie tylko prywatnej, ale i publicznej. Ostrożność w podejściu do ludzi nie wyklucza jednak zaufania do poszczególnych, ściślej zdefiniowanych grup lub instytucji. Wydaje się więc, że sama odpowiedź na tak ogólnie postawione pytanie nie jest dobrym wskaźnikiem stanu zaufania społecznego w polskim społeczeństwie. Diagnoza postawiona tylko na jego podstawie jest zbyt uproszczona.

ZAWIEDZONE ZAUFANIE

Skłonność do udzielania lub odmowy zaufania może wynikać między innymi z doświadczeń w obcowaniu z innymi ludźmi. Do najtrudniejszych należy sytuacja, gdy ktoś, komu ufamy, zawodzi nasze zaufanie. Okazuje się, że doświadczenie takie było udziałem większości Polaków.

Niemal dwie trzecie badanych (64%) przyznaje, że zaufało jakiemuś człowiekowi, a on zawiódł to zaufanie (w tym 10% miało takie zdarzenie wielokrotnie, 27% kilka razy i 27% raz lub dwa razy). Co trzeci respondent (32%) utrzymuje, że nigdy nie doświadczył tego rodzaju zawodu.

Warto nadmienić, że liczba osób dotkniętych tym doświadczeniem jest w Polsce znacznie mniejsza niż w Niemczech, gdzie w 1998 roku ponad cztery piąte badanych (86%) przyznało, że ktoś, komu ufali, zawiódł ich zaufanie (w tym 44% przeżyło to raz lub dwa razy, a 42% - więcej razy), i zaledwie jedna ósma (12%) stwierdziła, że nie miała takich doświadczeń⁶.

⁶ Zob. Allensbacher Jahrbuch der Demoskopie 1998 - 2002, str. 88, Verlag für Demoskopie Allensbach am Bodensee.

Z uzyskanych deklaracji wynika, że zawód taki najczęściej przeżyły osoby w wieku od 25 do 44 lat, uczniowie i studenci, ludzie z wyższym lub średnim wykształceniem, mieszkańcy ponadstutysięcznych miast (ponad 70% wskazań); częściej byli to mężczyźni niż kobiety. Należy jednak podkreślić, że najsilniej, bo wiele razy, doświadczyli tego przede wszystkim bezrobotni, robotnicy niewykwalifikowani, mieszkańcy największych miast oraz osoby niepraktykujące religijnie (około 20% wskazań). Natomiast im starsi są badani, mają niższe wykształcenie i mieszkają w mniejszej miejscowości, tym na ogół rzadziej deklarują takie przeżycie. Najrzadziej (około 50% wskazań) dotknęło ono osoby starsze (mające 65 lat i więcej), emerytów, rencistów, badanych z podstawowym wykształceniem oraz rolników (zob. tabele aneksowe).

Interesowało nas, w jakim stopniu tego typu traumatyczne doświadczenie (kiedy ufamy komuś, a on nas zawodzi) sprzyja nieufności w sferze prywatnej i publicznej. Wpływ taki daje się zauważyć w odniesieniu do połowy badanych sytuacji. Okazuje się, że im więcej razy ankietowani doznali takiego zawodu, tym mniejsze jest ich zaufanie do dalszej rodziny, współpracowników oraz sąsiadów, a także do lokalnych władz samorządowych, rządu, administracji publicznej oraz Sejmu i Senatu. Częste urazy (co najmniej kilkakrotny zawód) zmniejszają ponadto zaufanie do Kościoła i wojska oraz do policji, telewizji i sądów. Doświadczenia tego typu negatywnie odbijają się także na zaufaniu do nieznanomych i większości ludzi.

Zwraca uwagę fakt, że w przypadku kilku instytucji (Rzecznika Praw Obywatelskich, ONZ oraz NATO) zachodzi odwrotna zależność - nieco częściej ufają im badani mający za sobą przeżycie utraty czyjegoś zaufania niż ci, którzy nigdy tego nie doświadczyli. Co ciekawsze, taki kierunek zależności odnotowujemy również analizując wpływ przeżytego kiedyś zawodu na obecne zaangażowanie w pracę społeczną.

Z analizy wynika, że dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej (środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub potrzebujących) najczęściej podejmowali w ubiegłym roku badani, którzy co najmniej kilka razy w swoim życiu doświadczyli zawodu, tzn. ufali komuś, a on zawiódł ich zaufanie (28%). Nieco rzadziej natomiast pracowali społecznie ci, którzy przeżyli zawód raz lub dwa razy (23%), a najrzadziej (19%) - badani, którzy nigdy nie mieli takich trudnych doświadczeń.

Tabela 4

Obiekty zaufania	Deklaracje zaufania do wymienionych obiektów wśród badanych, w których życiu: zdarzyło się, że ktoś zawiódł ich zaufanie		
	co najmniej kilka razy N=374	raz lub dwa razy N=269	nigdy nie zdarzyło się, by ktoś zawiódł ich zaufanie N=322
	w procentach		
Najbliższa rodzina	98	99	99
Znajomi	87	91	92
Dalsza rodzina	84	89	93
Współpracownicy	73	82	88
Sąsiedzi	69	78	81
Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	86	92	85
Caritas	81	87	85
PCK	83	88	81
Kościół rzymskokatolicki	73	87	81
Wojsko	70	82	80
Harcerstwo	75	80	74
Rzecznik Praw Obywatelskich	70	75	66
ONZ	68	68	61
NATO	66	68	58
IPN	59	67	62
Unia Europejska	63	65	59
Policja	55	62	63
Lokalne władze samorządowe	51	58	63
Telewizja	52	59	58
Gazety	46	49	50
Rząd	43	49	52
Sądy	35	44	40
Urzednicy, administracja publiczna	30	41	49
Związki zawodowe	30	37	32
Duże przedsiębiorstwa	32	35	32
Kościóły innych wyznań	33	31	30
Sejm i Senat	26	32	34
Partie polityczne	24	25	25
Nieznajomi, z którymi badany styka się w różnych sytuacjach	30	33	38
Większość ludzi	17	19	22

Pracę społeczną w organizacjach obywatelskich również znacznie częściej podejmują ludzie, którzy doznali zawodu (odpowiednio: 26% i 28%) niż ci, którzy nigdy go nie przeżyli (16%). W konsekwencji, społeczników znacznie częściej spotykamy wśród osób, które zaufały innym i zawiódły się na nich (odpowiednio: 41% i 38%), niż w grupie niemających tego typu doświadczeń (31%).

Tabela 5

Czy w Pana(i) życiu zdarzyła się kiedyś taka sytuacja, że zaufa(a) Pan(i) jakiemuś człowiekowi, lecz on zawiódł Pana(i) zaufanie, czy raczej nic takiego się nie zdarzyło?	Odpowiedzi respondentów pracujących społecznie:		Odpowiedzi społeczników ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
w procentach			
Zdarzyło się co najmniej kilka razy (N=374)	28	26	41
Zdarzyło się raz lub dwa razy (N=269)	23	28	38
Nigdy się nie zdarzyło (N=322)	19	16	31

Najsilniejszy związek odnotowujemy jednak między doznaniem zawodu ze strony osób, którym się zaufało, a doświadczeniem w pracy społecznej na rzecz swojej społeczności. Okazuje się, że doświadczenie w działalności społecznej najczęściej mają badani, którzy co najmniej kilka razy doznawali w życiu zawodu (63%). Rzadziej są to ci, którzy przeżyli zawód raz lub dwa razy (58%), a najrzadziej - ci, którzy nigdy go nie doznali (48%).

Tabela 6

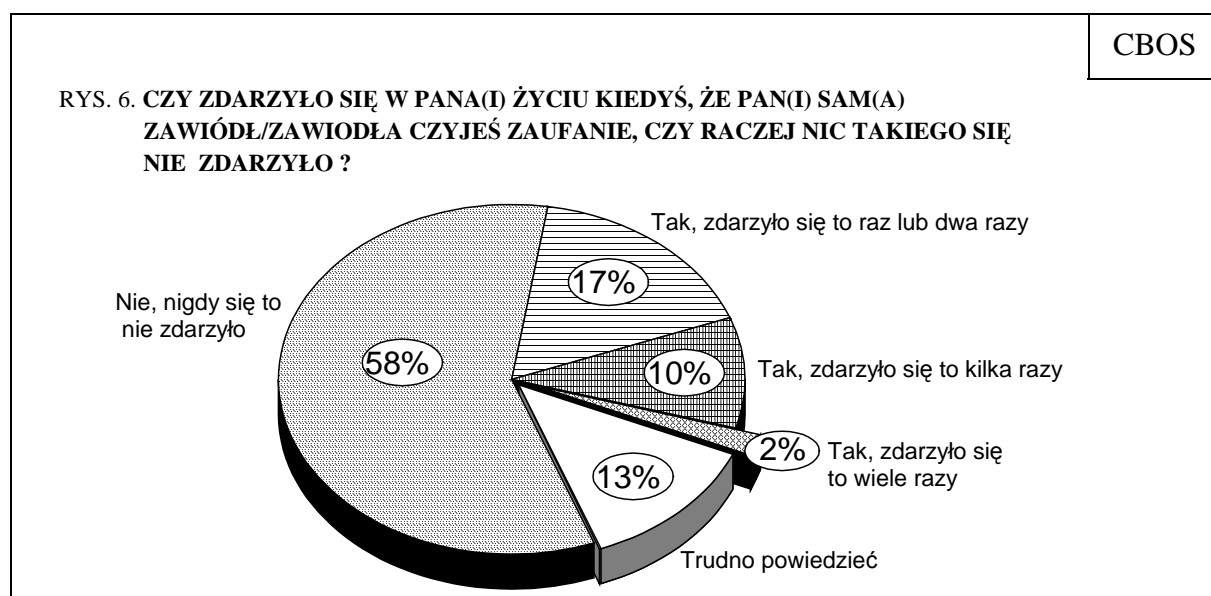
Czy w Pana(i) życiu zdarzyła się kiedyś taka sytuacja, że zaufa(a) Pan(i) jakiemuś człowiekowi, lecz on zawiódł Pana(i) zaufanie, czy raczej nic takiego się nie zdarzyło?	Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub potrzebujących?	
	Tak	Nie
	w procentach	
Zdarzyło się co najmniej kilka razy (N=374)	63	37
Zdarzyło się raz lub dwa razy (N=269)	58	42
Nigdy się nie zdarzyło (N=322)	48	52

Z przedstawionych zależności wynika, że do pracy społecznej znacznie częściej garną się ludzie negatywnie doświadczeni w relacjach z innymi niż wolni od takich doświadczeń. Nasuwa się jednak również inne wyjaśnienie - że to raczej osoby zaangażowane w pracę społeczną, wymagającą współpracy z różnymi ludźmi, bardziej niż inne narażone są na sytuację, kiedy ktoś, komu ufają, zawodzi ich zaufanie. Ten sposób myślenia ilustruje poniższa tabela ukazująca, jak doświadczenie w pracy społecznej wiąże się z trudnymi przeżyciami w relacjach międzyludzkich.

Tabela 7

Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i nieodpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub potrzebujących?	Czy w Pana(i) życiu zdarzyła się kiedyś taka sytuacja, że zaufa(a) Pan(i) jakiemuś człowiekowi, lecz on zawiódł Pana(i) zaufanie, czy raczej nic takiego się nie zdarzyło?			
	Tak, co najmniej kilka razy	Tak, raz lub dwa razy	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Tak (N= 560)	42	28	28	2
Nie (N= 436)	31	25	38	6

By uzyskać pełniejszy obraz przeżyć ankietowanych, zapytaliśmy ich również o to, czy sami kiedyś zawiedli czyjeś zaufanie. Przyznał się do tego mniej niż co trzeci badany (29%, w tym 2% zdarzyło się to wielokrotnie, 10% - kilka razy, a 17% - raz lub dwa razy). Ponad połowa respondentów (58%) stwierdziła, że nigdy im się to nie zdarzyło.

Tego typu doświadczenia wiążą się przede wszystkim z wiekiem i religijnością badanych - im są starsi i bardziej zaangażowani w praktyki religijne, tym częściej twierdzą, że nigdy nie zawiedli czyjś zaufania. Deklaracje takie częściej składają kobiety niż mężczyźni, częściej także rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani niż inne grupy zawodowe. Do tego, że zdarzyło im się zawieść czyjeś zaufanie, przyznają się przede wszystkim uczniowie i studenci (52%) oraz badani najmłodsi, w wieku od 18 do 24 lat (50%).

Porównując odpowiedzi na oba omawiane pytania dotyczące utraty zaufania można powiedzieć, że Polacy znacznie lepiej oceniają wiarygodność swoją niż bliźnich (częściej twierdzą, że ktoś zawiódł ich zaufanie, niż że oni sami zawiedli czyjeś zaufanie). Wyraźnie

widać to, gdy porównujemy cztery grupy badanych wyłonione z korelacji odpowiedzi na oba pytania. Okazuje się, że trzy z nich są niemal tak samo liczne i obejmują po około jednej czwartej badanych. Pierwszą stanowią ludzie, którzy utrzymują, że nigdy nie zawiedli czyjegoś zaufania i nigdy nie przeżyli takiego zawodu (29%). Drugą - ci, którzy twierdzą, że zarówno sami zawiedli, jak i przeżyli zawód (27%). Natomiast do trzeciej grupy należą ankietowani, którzy zapewniają, że sami nigdy nie zawiedli, ale zostali dotknięci takim doświadczeniem przez innych (28%). Czwarta grupa - obejmująca zaledwie 2% respondentów - to ci, którzy przyznają, że zawiedli czyjeś zaufanie, sami jednak nigdy nie doświadczyli zawodu⁷.

ZAUFANIE A UDZIAŁ W SPOŁECZEŃSTWIE OBYWATELSKIM

Wyniki naszych badań wskazują na istnienie związku między poziomem deklarowanego zaufania w sferze prywatnej a zaangażowaniem w pracę społeczną na rzecz swojej społeczności lokalnej oraz w organizacjach obywatelskich. Nie jest on jednak silny. Analiza współczynników korelacji ukazuje, że działaniu obywatelskiemu sprzyja przede wszystkim zaufanie do znajomych oraz dalszych krewnych i - w znacznie mniejszym stopniu - do sąsiadów i współpracowników⁸. Oznacza to, że badani darzący zaufaniem osoby, z którymi wiąże ich znajomość i dalsze pokrewieństwo, w większym stopniu są społecznikami i częściej działają na rzecz swojej społeczności lokalnej oraz w organizacjach obywatelskich niż ludzie nieufnie nastawieni do tych kręgów. Ufający sąsiadom też są bardziej prospołeczni i częściej udzielają się w swoim środowisku społecznym niż ci, którzy są nieufni wobec sąsiadów.

Tabela 8. Współczynniki korelacji (r Pearsona) między zaufaniem w sferze prywatnej⁹ a udziałem w społeczeństwie obywatelskim

Zaufanie do:	Praca społeczna:		Społeczniczy ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
- znajomych	0,12**	0,09*	0,12**
- dalszej rodziny	0,08*	0,06''	0,12**
- sąsiadów	0,08*	0,05	0,08*
- współpracowników	0,06	0,05	0,07''
- najbliższej rodziny	0,06''	0,01	0,03

Poziom istotności korelacji oznaczono: ** p<0,001; *p<0,01; ''p<0,05

⁷ Pozostali badani nie udzielili merytorycznych odpowiedzi na jedno z pytań lub na oba pytania.

⁸ Ponieważ zaufanie do najbliższej rodziny jest powszechne, nie można zbadać jego znaczenia.

⁹ W obliczeniach uwzględniono pełną skalę zaufania, odpowiedzi *trudno powiedzieć* wstawiono w środek skali.

Tabela 9

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do*:	Odpowiedzi respondentów pracujących społecznie		Odpowiedzi społeczników ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
w procentach			
▪ swoich znajomych			
Mam zaufanie	25	25	38
Nie mam zaufania	10	14	22
▪ dalszej rodziny			
Mam zaufanie	24	25	38
Nie mam zaufania	18	15	24
▪ sąsiadów			
Mam zaufanie	25	25	39
Nie mam zaufania	18	20	32
▪ osób, z którymi Pan(i) na co dzień pracuje			
Mam zaufanie	29	29	44
Nie mam zaufania	26	23	37
W tabeli pominięto odpowiedzi <i>trudno powiedzieć</i>			

Odnotowujemy także związki między zaufaniem do większości instytucji życia publicznego a udziałem w społeczeństwie obywatelskim. Okazuje się, że kluczowe znaczenie dla udziału w społeczeństwie obywatelskim ma zaufanie do Rzecznika Praw Obywatelskich. Wiąże się ono wyjątkowo silnie z postawą społecznikowską ($r=0,20$), ze społecznym działaniem na rzecz swojego środowiska ($r=0,17$) oraz w organizacjach obywatelskich ($r=0,16$). Działaniom społecznym w znacznym stopniu sprzyja także zaufanie do lokalnych władz samorządowych (odpowiednio: $r=0,16$; $r=0,10$; $r=0,16$) oraz do policji (odpowiednio: $r=0,16$; $r=0,11$; $r=0,13$). Oznacza to, że osoby darzące zaufaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, a także lokalne władze samorządowe oraz policję, angażują się w rozwiązywanie problemów swojej społeczności lokalnej oraz w działalność organizacji obywatelskich znacznie częściej niż ci, którzy nieufnie są nastawieni do wymienionych instytucji życia publicznego. Nieufność do tych instytucji w znacznym stopniu blokuje ich udział w społeczeństwie obywatelskim.

Tabela 10. Współczynniki korelacji (r Pearsona) między zaufaniem do instytucji życia publicznego¹⁰ a udziałem w społeczeństwie obywatelskim

Zaufanie do:	Praca społeczna:		Społeczniczy ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
- Rzecznika Praw Obywatelskich	0,17**	0,16**	0,20**
- lokalnych władz samorządowych	0,10**	0,16**	0,16**
- policji	0,11*	0,13**	0,16**
- rządu	0,10**	0,09*	0,14**
- wojska	0,09*	0,07''	0,13**
- Sejmu i Senatu	0,09*	0,09*	0,12**
- NATO	0,08*	0,14**	0,12**
- partii politycznych	0,08*	0,08*	0,12**
- ONZ	0,11**	0,10**	0,11**
- PCK	0,07''	0,12**	0,11**
- harcerstwa	0,06''	0,09*	0,11**
- administracji publicznej	0,06''	0,06''	0,09*
- Instytutu Pamięci Narodowej	0,05	0,09*	0,09*
- Kościoła rzymskokatolickiego	0,13**	0,01	0,08*
- związków zawodowych	0,04	0,10**	0,08*
- Unii Europejskiej	0,05	0,07''	0,06''
- Caritasu	0,09*	0,02	0,06''
- dużych przedsiębiorstw	0,02	0,08*	0,06''
- sądów	0,04	0,04	0,04
- telewizji	0,02	0,03	0,04
- Kościołów innych wyznań	0,06''	0,01	0,04
- gazet	0,02	0,01	0,03
- Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy	0,05	0,02	0,02

Poziom istotności korelacji oznaczono: ** p<0,001; *p<0,01; ''p<0,05

Tabela 11

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do*:	Odpowiedzi respondentów pracujących społecznie		Odpowiedzi społeczników ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
w procentach			
▪ Rzecznika Praw Obywatelskich			
Mam zaufanie	27	27	42
Nie mam zaufania	11	15	22
▪ władz lokalnych Pana(i) miasta, gminy			
Mam zaufanie	27	29	43
Nie mam zaufania	20	16	29
▪ policji			
Mam zaufanie	26	28	42
Nie mam zaufania	18	16	27

W tabeli pominięto odpowiedzi *trudno powiedzieć*

¹⁰ Zob. przypis 9.

Tabela 12

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do*:	Odpowiedzi respondentów pracujących społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących		Odpowiedzi społeczników ogółem
	w procentach		
▪ rządu			
Mam zaufanie	27	27	43
Nie mam zaufania	19	20	30
▪ wojska			
Mam zaufanie	25	25	40
Nie mam zaufania	17	20	27
▪ Sejmu i Senatu			
Mam zaufanie	30	29	45
Nie mam zaufania	21	20	32
▪ NATO			
Mam zaufanie	26	27	41
Nie mam zaufania	21	15	30
▪ partii politycznych			
Mam zaufanie	30	29	47
Nie mam zaufania	21	20	32
▪ ONZ			
Mam zaufanie	29	27	41
Nie mam zaufania	21	19	34
▪ PCK			
Mam zaufanie	24	25	38
Nie mam zaufania	25	17	33
▪ harcerstwa			
Mam zaufanie	24	25	39
Nie mam zaufania	25	23	36
▪ urzędników, administracji publicznej			
Mam zaufanie	28	28	43
Nie mam zaufania	20	21	32
▪ Instytutu Pamięci Narodowej			
Mam zaufanie	25	27	40
Nie mam zaufania	23	22	35
▪ Kościoła rzymskokatolickiego			
Mam zaufanie	25	23	37
Nie mam zaufania	16	24	33
▪ związków zawodowych			
Mam zaufanie	26	31	44
Nie mam zaufania	21	21	33
▪ Unii Europejskiej			
Mam zaufanie	25	26	40
Nie mam zaufania	22	22	35
▪ Caritasu			
Mam zaufanie	24	23	37
Nie mam zaufania	16	26	34
▪ dużych przedsiębiorstw			
Mam zaufanie	27	30	42
Nie mam zaufania	23	21	34
W tabeli pominięto odpowiedzi <i>trudno powiedzieć</i>			

Znaczące są także zależności między zaufaniem do rządu, wojska, Sejmu i Senatu oraz partii politycznych a społecznikowskim zaangażowaniem, działaniem w swoim środowisku społecznym oraz w organizacjach obywatelskich. Podobnie kształtują się związki między zaufaniem do NATO, ONZ oraz PCK i harcerstwa¹¹ a udziałem w społeczeństwie obywatelskim, z tym że ufny stosunek do NATO i PCK szczególnie silnie mobilizuje do pracy w organizacjach obywatelskich. Słabszy natomiast jest związek omawianych wskaźników aktywności społecznej z zaufaniem do administracji publicznej.

W mniejszym stopniu postawom społecznikowskim sprzyja zaufanie do Instytutu Pamięci Narodowej, związków zawodowych, Unii Europejskiej oraz dużych przedsiębiorstw - mobilizuje ono bowiem głównie do działania w organizacjach obywatelskich. Natomiast zaufanie do Kościoła rzymskokatolickiego oraz Caritasu sprzyja postawom społecznikowskim przejawiającym się głównie w działaniach na rzecz społeczności lokalnej.

Zaufanie lub nieufność do pozostałych instytucji (sądów, Kościołów innych wyznań, telewizji, prasy oraz Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy) nie ma wpływu na aktywność społeczną badanych. Nie ma na nią również wpływu deklarowane zaufanie do większości ludzi. Natomiast stosunek do nieznanym, z którymi respondenci spotykają się w różnych sytuacjach życiowych, wyraźnie wiąże się z ich zaangażowaniem społecznym. Ankietowani darzący zaufaniem nieznanym znacznie częściej pracują społecznie na rzecz swojej społeczności, częściej działają w organizacjach społecznych, częściej są społecznikami niż ludzie nieufnie do nich nastawieni. Nieufność do nieznanym wyraźnie blokuje przede wszystkim aktywność społeczną w swoim środowisku.

Tabela 13. Współczynniki korelacji (r Pearsona) między zaufaniem do nieznanym i większości ludzi¹² a udziałem w społeczeństwie obywatelskim

Zaufanie do:	Praca społeczna:		Społeczniczy ogółem
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	w organizacjach obywatelskich	
- nieznanym, z którymi styka się w różnych sytuacjach	0,11**	0,07**	0,11**
- większości ludzi	0,02	0,05	0,04

Poziom istotności korelacji oznaczono: ** p<0,001; *p<0,01; *p<0,05

¹¹ Związek między zaufaniem do harcerstwa a udziałem w społeczeństwie obywatelskim zaznacza się tylko w analizie współczynników korelacji liczonych na podstawie całej skali mierzącej poziom zaufania. Nie odnotowujemy go w analizie procentowej, gdzie podzieliliśmy badanych na dwie grupy (wyrażających zaufanie i nieufność).

¹² Zob. przypis 9.

Tabela 14

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do*:	Odpowiedzi respondentów pracujących społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących		Odpowiedzi społeczników ogółem
	w organizacjach obywatelskich		
w procentach			
▪ nieznanym, z którymi styka się Pan(i) w różnych sytuacjach			
Mam zaufanie	30	28	44
Nie mam zaufania	19	20	31
▪ większości ludzi (treść tego pytania omówiono na s. 9-12)			
Mam zaufanie	21	28	40
Nie mam zaufania	24	22	36
W tabeli pominięto odpowiedzi <i>trudno powiedzieć</i>			

Wyniki naszych badań ukazują złożony obraz zaufania społecznego w Polsce. Do jego jasnych stron należy powszechne i stabilne w ostatnich czterech latach zaufanie badanych do ludzi, z którymi łączy ich pokrewieństwo, znajomość, wspólna praca lub sąsiedztwo, a także do organizacji charytatywnych, Kościoła, harcerstwa i wojska. Instytucjami największego zaufania społecznego niezmiennie są także organizacje międzynarodowe. Zaufaniem większości Polaków cieszą się również instytucje po raz pierwszy uwzględnione w naszym badaniu: Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Instytut Pamięci Narodowej. Ważne jest jednak przede wszystkim to, że w ostatnich dwóch latach znacznie wzrosło społeczne zaufanie do Unii Europejskiej oraz do instytucji władzy wykonawczej, ustawodawczej, sędziowskiej, a także do partii politycznych. Od roku 2002 umocniło się też zaufanie do lokalnych władz samorządowych. Warto ponadto podkreślić, że we wszystkich sondażach z lat 2002 - 2006 w postawie Polaków wobec instytucji życia publicznego częściej ujawnia się zaufanie (obecnie przeważa ono w stosunku do 15 instytucji) niż nieufność (przeważa wobec 7 instytucji).

Niewątpliwie ciemną stroną omawianego obrazu jest natomiast to, że - mimo odnotowanych pozytywnych zmian - nadal niskie miejsce w rankingu społecznego zaufania zajmują: administracja publiczna, sądy, a przede wszystkim Sejm i Senat oraz partie polityczne, którym obywatele ciągle odmawiają zaufania. W nastawieniu do tych instytucji niezmiennie przeważa nieufność. Równie silnie nacechowany nieufnością jest stosunek

Polaków do nieznanym, z którymi stykają się w różnych sytuacjach życiowych. Zdecydowanie największe pokłady nieufności ujawniają się jednak wobec tzw. *większości ludzi* - w ostatnich czterech latach zaledwie co piąty ankietowany był zdania, że większości ludzi można ufać, a zdecydowana większość twierdziła, że w stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym.

Okazuje się, że większość Polaków przeżyła w swoim życiu zawód (zaufali jakiemuś człowiekowi, a on zawiódł ich zaufanie)¹³. Badani ci (w szczególności osoby, które przeżyły to wielokrotnie) są mniej ufni w stosunku do ludzi ze swojego środowiska (dalszych krewnych, współpracowników i sąsiadów) oraz nieznanym, a także w stosunku do wielu instytucji życia publicznego (Kościoła, wojska, lokalnych władz samorządowych, instytucji władzy wykonawczej, ustawodawczej, i sędowniczej, administracji publicznej, policji i telewizji).

Wyniki naszych badań potwierdzają, że zaufanie w sferze prywatnej i publicznej sprzyja rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego. Okazuje się przy tym, że kluczowe znaczenie dla udziału w społeczeństwie obywatelskim ma zaufanie do Rzecznika Praw Obywatelskich. Bardzo ważne jest także zaufanie do lokalnych władz samorządowych i policji oraz - w nieco mniejszym stopniu - do rządu, parlamentu, wojska, partii politycznych oraz do NATO i ONZ. Osoby darzące zaufaniem te instytucje częściej są społecznikami i angażują się w rozwiązywanie problemów swojej społeczności lokalnej oraz w działalność organizacji obywatelskich niż ci, którzy są nieufnie nastawieni do wymienionych instytucji. Nieufny stosunek do nich w znacznym stopniu blokuje udział w społeczeństwie obywatelskim. Należy jednak podkreślić, że zależności te można interpretować również w ten sposób, że społecznikowskie zaangażowanie obywateli, ich dobrowolna i nieodpłatna praca na rzecz swojej społeczności lokalnej oraz działalność w organizacjach obywatelskich sprzyjają budowaniu zaufania społecznego w Polsce.

Opracowała

Bogna WCIÓRKA

¹³ Znacznie rzadziej badani przyznają, że sami zawiedli czyjeś zaufanie.

A N E K S

Tabela 1. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **sąsiadów**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	75	20	5	1006
Płeć				
Mężczyźni	74	21	6	479
Kobiety	77	19	4	527
Wiek				
18-24 lat	65	32	2	153
25-34	77	19	5	177
35-44	72	21	8	172
45-54	77	19	4	186
55-64	83	12	4	139
65 lat i więcej	79	15	6	179
Miejsce zamieszkania				
Wies	81	16	3	376
Miasto do 20 tys.	72	23	5	125
20-100 tys.	73	20	7	197
101-500 tys.	68	26	6	193
501 tys.i więcej mieszk.	76	19	5	116
Wykształcenie				
Podstawowe	79	18	3	290
Zasadnicze zawodowe	72	24	4	258
Średnie	74	20	6	349
Wyższe	79	11	10	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	77	17	6	56
Prac.umysł.niż.szczebla	78	14	7	103
Pracownicy fiz.- umysł.	73	25	3	75
Robotnicy wykwalifikowani	72	21	6	99
Robotnicy niewykwalifik.	73	25	2	41
Rolnicy	87	8	5	53
Pracujący na własny rach.	80	14	6	28
Bierni zawodowo				
Renciści	73	23	4	99
Emeryci	82	13	4	214
Uczniowie i studenci	68	27	5	76
Bezrobotni	67	30	4	118
Gospodynie domowe i inni	73	23	4	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	79	13	8	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	72	25	3	84
sekt. pryw. poza rolnict.	73	23	4	173
prywatnym gosp. rolnym	83	11	6	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	66	29	5	133
301-500	73	23	4	173
501-900	79	16	5	205
901-1200	86	11	3	84
Powyżej 1200 zł	84	11	5	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	69	26	5	311
Średnie	79	17	4	425
Dobre	77	17	6	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	85	11	5	73
Raz w tygodniu	77	17	5	537
1-2 razy w miesiącu	81	16	3	134
Kilka razy w roku	70	25	5	164
W ogóle nie uczestniczy	60	35	5	98
Poglądy polityczne				
Lewica	79	19	2	118
Centrum	76	21	3	286
Prawica	75	18	8	330
Trudno powiedzieć	75	21	4	272

Tabela 2. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **Kościoła rzymskokatolickiego**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	81	17	2	1007
Płeć				
Mężczyźni	77	20	3	479
Kobiety	85	14	1	528
Wiek				
18-24 lat	77	19	4	154
25-34	71	28	1	177
35-44	76	22	3	172
45-54	82	14	4	186
55-64	87	12	1	139
65 lat i więcej	93	6	1	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	86	11	2	376
Miasto do 20 tys.	80	18	2	125
20-100 tys.	78	20	2	197
101-500 tys.	75	22	3	193
501 tys.i więcej mieszk.	78	19	3	116
Wykształcenie				
Podstawowe	87	10	3	290
Zasadnicze zawodowe	79	17	4	258
Średnie	76	23	2	350
Wyższe	85	15	0	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	79	21	0	56
Prac.umysł.niż.szczebła	74	22	5	103
Pracownicy fiz.- umysł.	82	17	1	75
Robotnicy wykwalifikowani	78	19	2	99
Robotnicy niewykwalifik.	77	23	0	41
Rolnicy	85	12	3	53
Pracujący na własny rach.	64	32	4	28
Bierni zawodowo				
Renciści	87	8	4	99
Emeryci	92	7	1	214
Uczniowie i studenci	78	19	3	77
Bezrobotni	71	25	4	118
Gospodynie domowe i inni	78	22	0	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	80	17	3	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	87	12	1	84
sekt. pryw. poza rolnict.	71	28	2	173
prywatnym gosp. rolnym	82	15	3	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	78	18	4	133
301-500	81	17	2	173
501-900	88	10	2	205
901-1200	86	14	0	84
Powyżej 1200 zł	79	21	0	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	81	17	2	311
Średnie	82	15	3	426
Dobre	79	19	2	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	94	5	1	73
Raz w tygodniu	93	7	1	538
1-2 razy w miesiącu	84	15	1	134
Kilka razy w roku	58	36	6	164
W ogóle nie uczestniczy	43	51	6	98
Poglądy polityczne				
Lewica	67	32	1	118
Centrum	82	17	2	286
Prawica	88	11	1	330
Trudno powiedzieć	78	17	5	273

Tabela 3. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **Rzecznika Praw Obywatelskich**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	69	12	18	1007
Płeć				
Mężczyźni	75	12	12	479
Kobiety	64	12	24	528
Wiek				
18-24 lat	73	14	13	154
25-34	72	13	15	177
35-44	70	12	18	172
45-54	70	13	17	186
55-64	72	11	17	139
65 lat i więcej	62	10	29	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	64	10	26	376
Miasto do 20 tys.	62	19	18	125
20-100 tys.	73	10	17	197
101-500 tys.	72	17	10	193
501 tys.i więcej mieszk.	82	9	8	116
Wykształcenie				
Podstawowe	61	12	27	290
Zasadnicze zawodowe	69	12	19	258
Średnie	73	15	13	350
Wyższe	82	9	9	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	89	8	3	56
Prac.umysł.niż.szczebła	76	11	14	103
Pracownicy fiz.- umysł.	77	11	12	75
Robotnicy wykwalifikowani	76	14	9	99
Robotnicy niewykwalifik.	50	24	27	41
Rolnicy	63	10	26	53
Pracujący na własny rach.	75	7	17	28
Bierni zawodowo				
Renciści	60	12	28	99
Emeryci	65	10	25	214
Uczniowie i studenci	77	11	11	77
Bezrobotni	65	20	14	118
Gospodynie domowe i inni	63	7	30	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	79	9	12	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	89	10	1	84
sekt. pryw. poza rolnict.	68	15	17	173
prywatnym gosp. rolnym	63	14	24	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	69	15	16	133
301-500	67	13	20	173
501-900	66	13	21	205
901-1200	83	9	8	84
Powyżej 1200 zł	89	5	6	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	63	17	20	311
Średnie	69	11	20	426
Dobre	78	9	14	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	74	7	19	73
Raz w tygodniu	71	11	18	538
1-2 razy w miesiącu	68	13	19	134
Kilka razy w roku	67	15	17	164
W ogóle nie uczestniczy	63	17	21	98
Poglądy polityczne				
Lewica	82	11	7	118
Centrum	70	15	15	286
Prawica	79	7	14	330
Trudno powiedzieć	51	17	32	273

Tabela 4. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do Unii Europejskiej?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	62	24	14	1007
Płeć				
Mężczyźni	66	24	9	479
Kobiety	58	23	19	528
Wiek				
18-24 lat	72	19	9	154
25-34	70	21	9	177
35-44	62	22	16	172
45-54	58	29	13	186
55-64	64	20	16	139
65 lat i więcej	49	29	22	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	55	27	18	376
Miasto do 20 tys.	62	23	15	125
20-100 tys.	66	22	12	197
101-500 tys.	64	25	11	193
501 tys. i więcej mieszk.	74	16	10	116
Wykształcenie				
Podstawowe	55	24	21	290
Zasadnicze zawodowe	63	26	11	258
Średnie	63	23	15	350
Wyższe	76	19	4	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	76	24	0	56
Prac. umysł. niż. szczebla	69	20	11	103
Pracownicy fiz.- umysł.	64	25	12	75
Robotnicy wykwalifikowani	69	21	10	99
Robotnicy niewykwalifik.	51	39	10	41
Rolnicy	44	50	6	53
Pracujący na własny rach.	67	14	19	28
Bierni zawodowo				
Renciści	52	21	27	99
Emeryci	54	27	20	214
Uczniowie i studenci	83	12	5	77
Bezrobotni	65	22	14	118
Gospodynie domowe i inni	56	15	29	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	67	24	9	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	86	12	2	84
sekt. pryw. poza rolnict.	59	27	14	173
prywatnym gosp. rolnym	52	40	8	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	65	26	9	133
301-500	61	23	16	173
501-900	58	24	18	205
901-1200	73	18	9	84
Powyżej 1200 zł	81	16	3	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	52	32	16	311
Średnie	63	21	16	426
Dobre	71	19	10	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	59	26	15	73
Raz w tygodniu	61	24	14	538
1-2 razy w miesiącu	62	25	13	134
Kilka razy w roku	66	19	15	164
W ogóle nie uczestniczy	60	25	15	98
Poglądy polityczne				
Lewica	73	25	3	118
Centrum	66	21	12	286
Prawica	66	24	10	330
Trudno powiedzieć	48	25	26	273

Tabela 5. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **policji**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	59	33	7	1007
Płeć				
Mężczyźni	55	39	6	479
Kobiety	63	28	9	528
Wiek				
18-24 lat	48	46	6	154
25-34	56	40	4	177
35-44	67	27	6	172
45-54	54	38	8	186
55-64	64	29	7	139
65 lat i więcej	67	20	13	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	63	30	7	376
Miasto do 20 tys.	55	35	10	125
20-100 tys.	61	33	6	197
101-500 tys.	58	35	7	193
501 tys.i więcej mieszk.	55	37	9	116
Wykształcenie				
Podstawowe	56	35	9	290
Zasadnicze zawodowe	55	36	9	258
Średnie	60	34	6	350
Wyższe	76	18	6	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	75	23	2	56
Prac.umysł.niż.szczebla	75	20	5	103
Pracownicy fiz.- umysł.	53	45	1	75
Robotnicy wykwalifikowani	52	38	10	99
Robotnicy niewykwalifik.	51	46	3	41
Rolnicy	63	36	1	53
Pracujący na własny rach.	58	31	11	28
Bierni zawodowo				
Renciści	50	32	18	99
Emeryci	67	23	10	214
Uczniowie i studenci	50	46	4	77
Bezrobotni	50	45	5	118
Gospodynie domowe i inni	60	29	10	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	74	21	5	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	61	38	2	84
sekt. pryw. poza rolnict.	53	39	8	173
prywatnym gosp. rolnym	65	34	1	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	60	36	3	133
301-500	56	36	8	173
501-900	66	26	9	205
901-1200	75	20	5	84
Powyżej 1200 zł	85	10	5	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	53	40	7	311
Średnie	60	31	8	426
Dobre	66	28	7	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	66	22	11	73
Raz w tygodniu	62	30	8	538
1-2 razy w miesiącu	58	34	8	134
Kilka razy w roku	57	38	5	164
W ogóle nie uczestniczy	45	48	6	98
Poglądy polityczne				
Lewica	57	38	5	118
Centrum	58	37	5	286
Prawica	66	28	6	330
Trudno powiedzieć	55	32	13	273

Tabela 6. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **władz lokalnych Pana(i) miasta/gminy?**

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	56	33	11	1007
Płeć				
Mężczyźni	57	35	8	479
Kobiety	56	31	13	528
Wiek				
18-24 lat	50	40	10	154
25-34	48	44	8	177
35-44	60	30	10	172
45-54	63	30	8	186
55-64	54	34	12	139
65 lat i więcej	60	22	18	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	61	27	11	376
Miasto do 20 tys.	49	38	13	125
20-100 tys.	52	39	8	197
101-500 tys.	55	35	10	193
501 tys.i więcej mieszk.	54	33	13	116
Wykształcenie				
Podstawowe	58	29	13	290
Zasadnicze zawodowe	57	34	9	258
Średnie	54	37	9	350
Wyższe	55	29	16	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	52	38	11	56
Prac.umysł.niż.szczebla	60	29	11	103
Pracownicy fiz.- umysł.	52	40	8	75
Robotnicy wykwalifikowani	52	41	7	99
Robotnicy niewykwalifik.	58	35	7	41
Rolnicy	66	34	0	53
Pracujący na własny rach.	51	32	16	28
Bierni zawodowo				
Renciści	58	28	14	99
Emeryci	62	23	15	214
Uczniowie i studenci	62	29	9	77
Bezrobotni	41	48	11	118
Gospodynie domowe i inni	52	35	13	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	59	29	12	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	60	35	5	84
sekt. pryw. poza rolnict.	50	40	9	173
prywatnym gosp. rolnym	64	36	0	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	59	38	3	133
301-500	53	35	12	173
501-900	56	28	16	205
901-1200	66	24	10	84
Powyżej 1200 zł	57	35	8	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	51	40	9	311
Średnie	56	32	13	426
Dobre	62	28	10	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	63	22	15	73
Raz w tygodniu	60	29	11	538
1-2 razy w miesiącu	54	33	13	134
Kilka razy w roku	53	40	7	164
W ogóle nie uczestniczy	38	50	12	98
Poglądy polityczne				
Lewica	61	35	3	118
Centrum	58	34	8	286
Prawica	59	30	11	330
Trudno powiedzieć	48	35	17	273

Tabela 7. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **rządu**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	47	40	13	1007
Płeć				
Mężczyźni	49	42	10	479
Kobiety	45	38	17	528
Wiek				
18-24 lat	33	56	11	154
25-34	37	50	13	177
35-44	48	36	16	172
45-54	52	37	11	186
55-64	55	33	11	139
65 lat i więcej	54	28	18	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	48	35	17	376
Miasto do 20 tys.	39	50	11	125
20-100 tys.	47	40	14	197
101-500 tys.	52	39	9	193
501 tys.i więcej mieszk.	45	47	9	116
Wykształcenie				
Podstawowe	49	35	16	290
Zasadnicze zawodowe	43	43	14	258
Średnie	46	43	11	350
Wyższe	53	32	14	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	52	38	10	56
Prac.umysł.niż.szczebla	50	37	13	103
Pracownicy fiz.- umysł.	39	56	5	75
Robotnicy wykwalifikowani	46	39	14	99
Robotnicy niewykwalifik.	42	40	18	41
Rolnicy	44	41	16	53
Pracujący na własny rach.	51	35	14	28
Bierni zawodowo				
Renciści	46	33	20	99
Emeryci	56	29	16	214
Uczniowie i studenci	39	56	5	77
Bezrobotni	39	52	9	118
Gospodynie domowe i inni	48	31	22	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	56	32	12	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	56	40	4	84
sekt. pryw. poza rolnict.	36	49	15	173
prywatnym gosp. rolnym	45	38	17	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	43	45	12	133
301-500	41	45	14	173
501-900	56	30	14	205
901-1200	61	31	8	84
Powyżej 1200 zł	61	33	6	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	41	45	13	311
Średnie	46	40	13	426
Dobre	54	33	13	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	60	26	14	73
Raz w tygodniu	52	34	14	538
1-2 razy w miesiącu	43	45	12	134
Kilka razy w roku	38	48	14	164
W ogóle nie uczestniczy	28	60	12	98
Poglądy polityczne				
Lewica	40	56	4	118
Centrum	46	43	11	286
Prawica	60	29	11	330
Trudno powiedzieć	34	42	23	273

Tabela 8. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **Sejmu i Senatu**?

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	30	54	16	1007
Płeć				
Mężczyźni	31	57	11	479
Kobiety	29	51	21	528
Wiek				
18-24 lat	30	60	10	154
25-34	21	63	16	177
35-44	32	53	15	172
45-54	35	49	16	186
55-64	30	56	15	139
65 lat i więcej	32	43	25	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	30	49	21	376
Miasto do 20 tys.	28	56	16	125
20-100 tys.	30	55	14	197
101-500 tys.	32	56	12	193
501 tys.i więcej mieszk.	27	59	14	116
Wykształcenie				
Podstawowe	30	51	20	290
Zasadnicze zawodowe	29	55	15	258
Średnie	31	55	15	350
Wyższe	30	55	15	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	40	53	8	56
Prac.umysł.niż.szczebła	33	48	19	103
Pracownicy fiz.- umysł.	26	68	6	75
Robotnicy wykwalifikowani	19	64	17	99
Robotnicy niewykwalifik.	33	56	10	41
Rolnicy	32	53	15	53
Pracujący na własny rach.	25	52	23	28
Bierni zawodowo				
Renciści	31	46	23	99
Emeryci	32	46	23	214
Uczniowie i studenci	36	55	9	77
Bezrobotni	27	63	10	118
Gospodynie domowe i inni	26	50	23	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	37	47	16	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	42	51	7	84
sekt. pryw. poza rolnict.	18	67	14	173
prywatnym gosp. rolnym	30	59	12	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	30	54	16	133
301-500	27	61	11	173
501-900	35	48	17	205
901-1200	31	56	13	84
Powyżej 1200 zł	41	48	11	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	28	55	17	311
Średnie	28	58	14	426
Dobre	35	46	19	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	41	43	16	73
Raz w tygodniu	34	49	17	538
1-2 razy w miesiącu	27	61	13	134
Kilka razy w roku	23	59	18	164
W ogóle nie uczestniczy	17	69	15	98
Poglądy polityczne				
Lewica	29	65	6	118
Centrum	31	55	13	286
Prawica	39	48	13	330
Trudno powiedzieć	18	54	28	273

Tabela 9. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do **nieznajomych, z którymi styka się Pan(i) w różnych sytuacjach?**

(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	33	54	13	1007
Płeć				
Mężczyźni	33	55	12	479
Kobiety	33	54	13	528
Wiek				
18-24 lat	24	65	11	154
25-34	29	58	13	177
35-44	32	55	14	172
45-54	36	53	11	186
55-64	37	49	14	139
65 lat i więcej	40	45	14	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	36	49	15	376
Miasto do 20 tys.	32	54	14	125
20-100 tys.	30	60	10	197
101-500 tys.	30	56	14	193
501 tys.i więcej mieszk.	35	60	4	116
Wykształcenie				
Podstawowe	35	52	13	290
Zasadnicze zawodowe	26	64	10	258
Średnie	31	55	14	350
Wyższe	50	36	14	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	44	45	11	56
Prac.umysł.niż.szczebla	40	47	13	103
Pracownicy fiz.- umysł.	28	60	12	75
Robotnicy wykwalifikowani	24	64	12	99
Robotnicy niewykwalifik.	38	49	13	41
Rolnicy	40	42	18	53
Pracujący na własny rach.	34	39	27	28
Bierni zawodowo				
Renciści	31	52	17	99
Emeryci	38	50	12	214
Uczniowie i studenci	28	62	10	77
Bezrobotni	25	68	7	118
Gospodynie domowe i inni	29	56	15	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	40	46	14	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	27	59	14	84
sekt. pryw. poza rolnict.	33	55	12	173
prywatnym gosp. rolnym	37	48	15	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	30	60	10	133
301-500	30	58	12	173
501-900	37	54	9	205
901-1200	44	46	10	84
Powyżej 1200 zł	49	39	12	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	29	59	12	311
Średnie	33	54	13	426
Dobre	39	49	12	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	40	42	17	73
Raz w tygodniu	34	54	12	538
1-2 razy w miesiącu	31	55	14	134
Kilka razy w roku	31	55	14	164
W ogóle nie uczestniczy	26	63	10	98
Poglądy polityczne				
Lewica	42	51	7	118
Centrum	34	57	9	286
Prawica	34	51	15	330
Trudno powiedzieć	27	58	15	273

Tabela 10. Która opinia jest bliższa Pana(i) poglądom?
 1 - Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać;
 2 - W stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym

			(%)	
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	79	2	1007
Płeć				
Mężczyźni	17	81	2	479
Kobiety	21	77	2	528
Wiek				
18-24 lat	19	79	1	154
25-34	21	78	1	177
35-44	13	85	1	172
45-54	16	82	2	186
55-64	20	78	2	139
65 lat i więcej	25	69	6	179
Miejsce zamieszkania				
Wieś	15	82	3	376
Miasto do 20 tys.	16	81	4	125
20-100 tys.	23	76	2	197
101-500 tys.	21	77	1	193
501 tys.i więcej mieszk.	28	72	0	116
Wykształcenie				
Podstawowe	19	78	4	290
Zasadnicze zawodowe	11	87	2	258
Średnie	21	78	1	350
Wyższe	36	64	1	109
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	31	68	2	56
Prac.umysł.niż.szczebła	26	73	2	103
Pracownicy fiz.- umysł.	26	73	1	75
Robotnicy wykwalifikowani	14	84	1	99
Robotnicy niewykwalifik.	6	92	2	41
Rolnicy	5	94	1	53
Pracujący na własny rach.	21	75	4	28
Bierni zawodowo				
Renciści	19	79	3	99
Emeryci	22	75	4	214
Uczniowie i studenci	29	70	1	77
Bezrobotni	11	88	1	118
Gospodynie domowe i inni	13	86	1	45
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	26	74	1	143
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	13	85	2	84
sekt. pryw. poza rolnict.	22	76	2	173
prywatnym gosp. rolnym	6	93	1	55
Dochody na jedną osobę				
Do 300 zł	13	85	1	133
301-500	15	84	2	173
501-900	19	78	3	205
901-1200	33	67	0	84
Powyżej 1200 zł	37	63	0	59
Ocena własnych war. mater.				
Złe	15	84	1	311
Średnie	17	80	3	426
Dobre	28	70	2	270
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	28	70	3	73
Raz w tygodniu	17	81	2	538
1-2 razy w miesiącu	18	81	1	134
Kilka razy w roku	23	77	1	164
W ogóle nie uczestniczy	23	71	7	98
Poglądy polityczne				
Lewica	24	72	4	118
Centrum	19	79	1	286
Prawica	21	78	1	330
Trudno powiedzieć	15	81	3	273

Tabela 11. Czy w Pana(i) życiu zdarzyła się kiedyś taka sytuacja, że zaufał(a) Pan(i) jakiemuś człowiekowi, lecz on zawiódł Pana(i) zaufanie, czy raczej nic takiego się nie zdarzyło?; 1 - Tak, zdarzyło się to wiele razy; 2 - Tak, zdarzyło się to kilka razy; 3 - Tak, zdarzyło się to raz lub dwa razy; 4 - Nie, nigdy się to nie zdarzyło

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	10	27	27	32	4	1007
Płeć						
Mężczyźni	11	31	25	28	4	479
Kobiety	9	23	28	36	4	528
Wiek						
18-24 lat	10	29	29	28	3	154
25-34	12	33	29	22	4	177
35-44	9	34	29	24	4	172
45-54	11	23	32	30	4	186
55-64	7	28	22	39	4	139
65 lat i więcej	9	16	18	50	7	179
Miejsce zamieszkania						
Wieś	7	22	26	39	5	376
Miasto do 20 tys.	12	26	25	32	6	125
20-100 tys.	10	24	32	31	3	197
101-500 tys.	9	37	27	24	3	193
501 tys.i więcej mieszk.	18	32	22	25	3	116
Wykształcenie						
Podstawowe	8	20	23	42	7	290
Zasadnicze zawodowe	12	23	27	34	4	258
Średnie	10	34	28	25	3	350
Wyższe	10	36	28	24	2	109
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	8	34	36	22	0	56
Prac.umysł.niż.szczebla	5	43	29	20	2	103
Pracownicy fiz.- umysł.	12	22	45	17	3	75
Robotnicy wykwalifikowani	12	34	27	23	5	99
Robotnicy niewykwalifik.	19	30	14	35	2	41
Rolnicy	4	25	25	36	10	53
Pracujący na własny rach.	7	36	32	25	0	28
Bierni zawodowo						
Renciści	7	23	25	40	5	99
Emeryci	10	16	18	50	6	214
Uczniowie i studenci	8	32	32	25	3	77
Bezrobotni	19	27	23	27	4	118
Gospodynie domowe i inni	2	22	38	31	5	45
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	7	30	32	29	2	143
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	9	32	37	19	2	84
sekt. pryw. poza rolnict.	13	39	27	18	3	173
prywatnym gosp. rolnym	4	24	30	33	10	55
Dochody na jedną osobę						
Do 300 zł	15	25	29	29	2	133
301-500	10	29	23	35	3	173
501-900	9	27	25	36	3	205
901-1200	9	19	31	39	2	84
Powyżej 1200 zł	6	42	32	21	0	59
Ocena własnych war. mater.						
Złe	15	26	23	32	4	311
Średnie	6	26	24	38	5	426
Dobre	10	30	35	22	3	270
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	12	20	32	33	3	73
Raz w tygodniu	8	25	29	35	4	538
1-2 razy w miesiącu	9	32	30	27	3	134
Kilka razy w roku	14	30	20	29	6	164
W ogóle nie uczestniczy	18	30	18	28	7	98
Poglądy polityczne						
Lewica	11	25	30	31	2	118
Centrum	9	25	32	30	4	286
Prawica	10	32	27	28	2	330
Trudno powiedzieć	10	24	19	39	8	273

Tabela 12. Czy zdarzyło się w Pana(i) życiu kiedyś, że Pan(i) sam(a) zawiódł/zawiodła czyjeś zaufanie, czy raczej nic takiego się nie zdarzyło? 1 - Tak, zdarzyło się to wiele razy; 2 - Tak, zdarzyło się to kilka razy; 3 - Tak, zdarzyło się to raz lub dwa razy; 4 - Nie, nigdy się to nie zdarzyło

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	2	10	17	58	13	1007
Płeć						
Mężczyźni	3	15	19	51	13	479
Kobiety	0	6	16	64	14	528
Wiek						
18-24 lat	3	18	29	41	9	154
25-34	1	12	22	47	17	177
35-44	0	14	17	54	15	172
45-54	3	8	14	63	11	186
55-64	1	7	17	64	11	139
65 lat i więcej	0	2	5	76	16	179
Miejsce zamieszkania						
Wieś	1	8	15	60	16	376
Miasto do 20 tys.	2	12	20	54	12	125
20-100 tys.	1	11	14	61	13	197
101-500 tys.	2	11	19	55	13	193
501 tys.i więcej mieszk.	2	13	21	55	9	116
Wykształcenie						
Podstawowe	0	8	12	62	17	290
Zasadnicze zawodowe	3	10	16	59	11	258
Średnie	1	12	21	53	13	350
Wyższe	1	11	21	56	11	109
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	2	13	26	47	12	56
Prac.umysł.niż.szczebla	0	15	16	55	14	103
Pracownicy fiz.- umysł.	1	12	26	46	15	75
Robotnicy wykwalifikowani	3	12	20	52	13	99
Robotnicy niewykwalifik.	2	9	16	63	11	41
Rolnicy	0	9	13	62	16	53
Pracujący na własny rach.	0	25	21	54	0	28
Bierni zawodowo						
Renciści	0	6	18	60	16	99
Emeryci	0	1	6	79	14	214
Uczniowie i studenci	3	19	30	37	11	77
Bezrobotni	5	14	21	43	17	118
Gospodynie domowe i inni	2	6	13	71	9	45
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	1	12	19	54	14	143
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	3	16	15	57	10	84
sekt. pryw. poza rolnict.	2	17	23	47	12	173
prywatnym gosp. rolnym	0	9	14	59	17	55
Dochody na jedną osobę						
Do 300 zł	3	13	21	50	13	133
301-500	2	14	14	58	11	173
501-900	0	7	19	64	9	205
901-1200	1	3	14	71	11	84
Powyżej 1200 zł	2	13	23	55	7	59
Ocena własnych war. mater.						
Złe	3	9	15	62	12	311
Średnie	1	9	16	58	15	426
Dobre	1	13	22	51	13	270
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	1	7	8	65	19	73
Raz w tygodniu	1	8	18	61	13	538
1-2 razy w miesiącu	3	15	15	55	12	134
Kilka razy w roku	0	12	19	53	15	164
W ogóle nie uczestniczy	6	17	17	48	12	98
Poglądy polityczne						
Lewica	1	16	19	55	9	118
Centrum	3	9	21	57	9	286
Prawica	1	11	16	59	13	330
Trudno powiedzieć	1	8	14	58	19	273